

HÂSILA

Düşünce - Kültür- Sanat Dergisi

Konu: Kültür

Yayın Yönetmeni: Enes ÇAPKU (Yayıncı ve İmtiyaz Sahibi)

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Muhammet ATALAY

Editör: Ahmet ÇAPKU

Yayın Kurulu:

Ahmet ÇAPKU

Muhammet ATALAY

Melih AYDEMİR

Ayşenur GERÇİK

Kübra ÖZDEN

Büşra KARATAŞ

Kerime Firdevs EFE

Büşra Nur EVMEK

Sayı: 9, Kasım 2024 / ISSN: 2822-3098

www.hasiladergi.com

İÇİNDEKİLER

Tuğçe YEMİŞLİ - Hz. Peygamber ve Kültür	3
Ayşenur KAVLAK KAYA - Peygamber Kıssaları Çerçevesinde Kültürün İnanca Etkileri	5
Kerime Firdevs EFE - Kül ve Veraset (Komşuluğa Dair)	10
Meltem GÖKMEN - Aileyi Ayakta Tutan Örf ve Hukuk (Aile Fertlerinin Hak ve Görevleri)	13
Rüveyda CANCA- Giyim Kültürümüzün İnanç-Düşünce Yapılarımız ile İlgisi	15
Büşra KARATAŞ – Yemek Kültürü	20
Ahmet ÇAPKU - İki Kültür Arasında- Doğu-Batı Kültürünün Toplumsal Yapıya Yansımaları	25
Barış AYTEKİN - Dayanışma-Yardımlaşma Kültürü ve Kapitalizm	28
İlyas ÖZBAY - Batı Kültürü ve Avrupa'daki Müslümanların Dönüşümü	30

Hz. Peygamber ve Kültür

Kültür, bir milletin dini, ahlaki, iktisadi, lisani, akli birikimlerin bir bütünüdür. (Ziya Gökalp). Kültür bir toplumun kendi tarihi içinde meydana getirdiği değer hükümlerinin bütünüdür. Bunlar ilim, sanat, ahlak ve dine ait değerlerdir. (Nurettin Topçu). İslam, getirdiği ilkeler itibarıyla evrensele hitap eden bir dindir. Peygamber Efendimiz (sav), İslam'ı tebliğ ederken bütün insanlığa seslenmiş, onun mesajı renk, dil, ırk ve kültür fark etmeksizin bütün insanlığa olmuştur. Müslümanlar tebliğ, fetih ve ticaret yoluyla diğer kültürler ile etkileşim içinde olmuşlardır. Farklı toplumların inançlarını, fikirlerini, ekonomik ve siyasi düzenlerini, ilmi öğretilerini öğrenmişlerdir.

Hz. Peygamber(sav) döneminde kabilecilik anlayışı mevcuttu. Bu anlayışa göre birey değil toplum konuşur. Kişinin kabiledaki konumu, kimliği önemlidir. İslamiyetle beraber kabileden ayrılan bireyler Allah ve Resulüne inanan, tebliği kabul eden, aralarında dayanışmanın olduğu yeni bir toplum oluşturmuşlardır. Bu toplumda müminler kardeş olmuş ve eşit kabul edilmişlerdir. Peygamber Efendimiz (sav)'in Veda Hutbesindeki mesajı açıktır: “Ey insanlar! Şunu iyi bilin ki, Rabbiniz birdir, atanız da birdir. Arap'ın Arap olmayana, Arap olmayanın Arap'a; beyazın siyaha, siyahın beyaza takva dışında bir üstünlüğü yoktur.”¹

İslam kültüründe sınıf ayrımı olmaksızın her birey tek bir çatı altında birleştirilmiştir. Allah ve Resulüne inanan herkes eşit kabul edilmiştir. Peygamber Efendimiz zengin-fakir veya genç-yaşlı ayrımı yapmamıştır. Hz. Peygamber (sav), hayatı boyunca sosyal barıştan yana olmuştur. Doğup büyüdüğü Mekke'de, Müslüman olanlarla aralarında dayanışma olan bir topluluk oluşturmak istemiş ancak Mekke'deki müşrikler buna karşı çıkmışlardır. Daha sonra Medine'ye hicret gerçekleşmiş, Hz. Peygamber (sav) çok kültürlü bir sosyal yapıya sahip olan Medine'ye hicretten sonra, Medine'nin yerlileri olan Müslümanlar (Ensar) ile Medine'ye hicret eden Müslümanları (muhacir) kardeş ilan etmiştir. Aralarında kardeşlik bağını kan, dil, ırk gibi etnik ve kültürel unsurların üzerinde tutmuştur. Farklı kültürlerden gelen bireyleri nasıl Mekke'de bir araya getirdiyse bu birlikteliği daha geniş bir alana yayarak Medine'de de devam ettirmiştir.

Peygamber Efendimiz (sav)'in diğer bir uygulaması da her bir insana eşit vatandaşlık hakkı kazandıran, etnik-dini grupların kendilerini koruyabilme hakkı sağlayan Medine Vesikasını, Müslümanlar ve Medine'de yaşayan gayri müslimler arasında imzalattırmasıdır. Hz. Peygamber (sav), bütün Medine halkını dil, din, ırk, cinsiyet fark etmeksizin bir arada toplamıştır. İlme, eğitim ve öğretime büyük önem vermiş, Kur'an'ın ve Hz. Peygamber'in teşvikiyle Müslümanlar arasında yazının, öğrenmenin önemini artırmıştır. Ayetlerin yazılması, çoğaltılarak dağıtılmasına önem vermiş ve buna teşvik etmiştir.

¹ İbn Hanbel, V, 411.

İlmin öğrenilmesi ve başkalarına aktarılması için yeni mescitler inşa etmiştir. Hz. Peygamber (sav) ilim öğrenmede kadın-erkek, hür-köle ayrımı yapmamıştır. Yazıya ayrı bir önem vererek kültürel birikimin aktarılmasını sağlamıştır. Kur'an-ı Kerim'de yazı malzemesi olan kaleme ve onunla yazılanlara yemin edilmiştir. (Kalem Suresi, 2). Kağıda, yazılı metinlere değer verilmiştir. Hz. Peygamber (sav), okuma-yazmayı sahabe arasında teşvik etmiş ve yaymaya çalışmıştır. Sonraki dönemlere de yazı ile aktarmak için taş, tahta levhaları, deri, kemik vb. parçalar kullanılmıştır.

Dil, toplumun kültürel gelişiminde önemlidir. Var olanı doğru şekilde aktarabilmek, farklı diller öğrenmek de Hz. Peygamber (sav)'in tavsiyelerindedir. Sahabeler arasında farklı dil bilenler vardı. Kendisi, bir gün Zeyd b. Sabit'e: "Sen Süryanice biliyor musun? Bana mektuplar geliyor" demişti. Zeyd b. Sabit'in, "Bilmiyorum" demesi üzerine Hz. Peygamber (sav); "Onu öğren" buyurmuştur. Bunun üzerine Zeyd, İbranice ve Süryanice öğrenmiştir.²

Bir toplumu oluşturan kültürlerden biri de o toplumun bayram şenlikleridir. Hz. Peygamber (sav), Medinelilerin yılda iki bayram kutladıklarını görmüştür ve "Allah sizin için o iki günü daha hayırlı iki günle, Kurban ve Ramazan Bayramları ile değiştirmiştir" buyurmuştur.³ Ok atmak, yüzmek, yarışlar, bayram, düğün, güreşmek, avlanmak gibi birçok faaliyete meşru olması kaydıyla uygun görmüştür. Hz. Peygamber (sav), insanların ihtiyaç ve isteklerini çok iyi biliyor, aşırılığa kaçmadan normal bir şekilde karşılanmasına taraf olmuştur. Toplumların kültür faaliyetlerinden biri de sanattır. Allah Rasulü (sav); "Allah güzeldir, güzelliği sever" buyurarak sanatta estetiği teşvik etmiştir. Müslümanlar, İslam kültüründe tevhid inancını vurgulayarak sanatta güzelliğin peşinde olmuşlardır.

İslam kültürünün ana kaynakları Kur'an-ı Kerim ve Sünnettir. Hz. Peygamber(sav), Müslümanlar için üsve-i hasenedir (güzel örnek). Onun, başta aile üyelerine olmak üzere diğer insanlarla kurulan ilişkilerdeki davranışları, İslam'a davetteki tavır ve üslubu, savaş ve antlaşmalarda başka inanç grupları ile iletişimi Müslümanlara örnek olmuştur. İslam kültüründe güven, kardeşlik, iyiliği emredip kötülükten sakındırmak, yardımlaşma ve dayanışma, hakkı ve adaleti gözetme gibi nice kavram vardır. Peygamber Efendimiz (sav), bunları tavsiye etmiş ve üzerinde durmuştur. Irk, dil, cinsiyet, bölge, inanç, sınıf gibi farklılıklardan ötürü kimseyi üstün ya da aşağı görmemiştir. Diğer kültürlerin kabulünde Kur'an ve Sünnet belirleyici olmuştur, kültür aktarımında tevhide uygun olan kabul edilmiş, aykırı olan ya düzenlenmiş (tashih) ya da reddedilmiştir.

Kaynakça:

- Sarıçam, İbrahim. "Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı"
- Dinçer, Süleyman. "Hz. Muhammed(sav) Döneminde Çok Kültürlü Toplumsal Yapısıyla Medine'de 'Birlikte Yaşama Modeli'nin Temelleri", Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi,9(2), 1248-1259

² İbn Hanbel, V, 182; Tirmizi, IV, 67-68.

³ İbn Hanbel, III, 103.

Peygamber Kıssaları Çerçevesinde

Kültürün İnanca Etkileri

Din, geniş anlamıyla, insan ile Tanrı arasında kutsal bir bağıdır. İnsanoğlu, öteden beri hayata bir anlam vermek istemiştir. Düşünürler, evrenin başlangıcını, sonunu ve nasıl meydana geldiğini çözmeye çalışmışlardır. Evrenin ilk unsuru üzerinde kafa yormuşlardır. Varlığı anlamak istemişlerdir. Düşünürler, ayrıca insanın evren içindeki yerini tespit etmek için çaba harcamışlar, insanın yazgısı üzerinde düşünmüşlerdir. Birçok düşünürü ölümden sonraki hayatın nasıllığı, meşgul etmiştir. Hemen hemen bütün dinlerde kutsal değerlere inanmak söz konusudur.⁴ Din, kutsal değerler oluşturmak ile kalmamış aynı zamanda geldiği toplumu şekillendirmiş, oluşturduğu düzenin yanlışlarını belirleyerek bunu düzeltmiştir. Şeklen din açısından sakıncası bulunmayanları ise aynı hal üzere bırakmıştır. Bu sayede din, geldiği toplumun kültürüne de verdiği değer ile yerini sağlamlaştırmıştır. Ahiret inancı ile başlayan bu yolculuk kişiyi asıl yaratıcıya ulaştırmış ve O'nu tanıtan şeylere de kutsiyet atfedilmiştir. Kutsallık kavramı içerisinde olan peygamberlerin söyledikleri sözleri ve uyguladıkları davranışları hayatlarına nakış nakış işlemişlerdir. Bu sayede yıllarca insan emeği ve aktarımı olan kültüre, kutsal kabul edilen unsurlar da eşlik etmiştir.

Din ile kültür arasında karşılıklı ilişki söz konusudur. Din bir taraftan içinde doğduğu kültürü kendi esasları doğrultusunda dizayn etmekte, diğer taraftan kültürün değer ve imkânlarına göre kendisine yaşam ve uygulama alanı bulmaktadır. Zira dinler sosyal ve ahlâkî değerlerle ilgili ortaya koydukları kurallarla kültürel sahanın biçimlenmesinde etkili olmuşlardır. Dinler sadece Tanrı'nın varlığı, sıfatları, âlemin var edilişi gibi ontolojik meselelere açıklama getirmekle yetinmemiş, toplumsal hayatı düzenleyen ahlâk ve hukuk kurallarıyla ilgili esaslar ortaya koymak suretiyle kültürlerin inşasında önemli rol oynamıştır.⁵ Din bunların yanında efsaneleri de biçimlendirmiştir. Örneğin Türklerde Şahmeran efsanesinde Kur'an-ı Kerim'de geçen Lokman hekimin olduğunu görüyoruz.

“Efsaneye göre, padişah amansız bir derde yakalanır. Bu derdin tek dermanı olduğunu öğrenen padişah, Şahmeran'ın etini kaynatıp yiyerek iyileşmek ister. Şahmeran'ın etini yiyen kişi dünyanın bütün sırlarına hâkim olacaktır. Bunu öğrenen hileci vezir, Şahmeran'ın etini kendisi yemeyi planlar. “Bilgelik” özelliği bulunan Şahmeran'ın şifalı kısmı başıdır (Durbilmez & Tekin, 2020, s. 312). Bunun yerine yılanın zehirli kısmı olan kuyruğunu yiyen hileci vezir ölür. Eti yiyemediği için padişah da yaşamaz. Şahmeran'ın başını ısırın Tahmasb ise dünyanın bütün

* Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yüksek Lisans Öğrencisi

⁴ İbrahim Agah Çubukçu, (1987), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 29, Sayı 1-4, 1987, 135 - 144,

⁵ Tanrıverdi, Hasan(2018). “Din-Kültür İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 2

sırlarını keşfeden Lokman Hekim olur” (Durbilmez & Tekin, 2020, s. 312).⁶ Görüleceği üzere bu efsanede, Kur’an kıssaları ile Türk kültürü birleştirilerek anlatılmıştır.

Türklerin önceki inanışlarında Göktürk inancı, cihan hakimiyeti hakimdi. İslâm ile beraber Göktürk inancı Allah inancına, cihan hakimiyeti nizam-ı âlem düşüncesine evrildi. Türkler, Müslüman olduğunda islâm’ın ilk öğretmeni olan Peygamberimiz (sav) hayatta değildi. Onların Müslüman olmasındaki dikkate değer sebep, kültürdü. Başka bir milletin İslâm ile yoğurulup ortaya çıkarmış oldukları ahlak, davranış ve inanış biçimi Türkleri etkiledi. Abbasi Devletinden önce olan Emevi Devleti İslâm üzere olmalarına rağmen onları hiç etkilememişti. Sadece din değil, dinin doğduğu ve yaşandığı milletin üzerindeki etki de başka milletlerin kültürünü etkilemiştir. Burada idrak ettiğimiz konu şudur ki sadece din değil, dinin geldiği kültürler de bir milletin kültürünü şekillendirmede etkilidir.

Kültürü etkileyen başka bir konu ise kıssalardır. Kıssalarda eski kavimlerin başlarına gelen olumlu ve olumsuz durumlar, iyilik ve kötülük çatışması ve bu çatışmaların neticesi yer almaktadır. Bu bağlamda akıl sahiplerinin kıssalarda yer alan geçmiş kavim ve milletler, peygamberler ve diğer şahısların başlarına gelenlerden ibret ve ders almaları, böylece iyiliğe yönelip kötülükten sakınmaları hedeflenmektedir.⁷ “*Andolsun onların kıssalarında akıl sahipleri için ibretler vardır.*”⁸ Hz. Âdem’den Hz. Muhammed’e kadar tüm peygamberlerin ortak gayesi gönderildikleri kavim ve milletleri Allah’ın birliğine, tevhid inancına davet etmektir. Tüm peygamberlerin çağrısı yalnız Allah’a iman ve kulluk etmeleri üzerinedir. Kur’an’da peygamber kıssaları ile peygamberlerin tebliğ ettiği dinin aynı kaynaktan geldiği ve dinlerin bir olduğu yani “İslam” olduğunu göstermek, kıssaların gayelerinden biridir. Temel Kur’ânî esaslar; peygamberlik, tevhid ve ahirete iman gibi imanî ve dînî konulardır. Bu konular aynı zamanda kıssaların da temel esasları arasında yer edinmektedir. Kur’an, nazil olduğu toplumun şirkten uzaklaşmaları ve tevhid inancına dönmeleri gayesiyle içeriğinde farklı metodlar barındırmaktadır. Kıssa aracılığıyla Kur’an, temel imanî esasları aktarmakta, imanî esasları mü’minlerin zihin ve kalplerine yerleştirmeyi gaye edinmektedir. Kur’an, Hz. Âdem’in yaratılışından beri insanlığa düşman ve insanları doğru yoldan saptırma eylemi içinde olan şeytana karşı mü’minleri uyarmaktadır. Kıssaların gayelerinden biri de insanları apaçık olan bu düşmana karşı ikaz etmektir. Kıssalar aracılığıyla şeytanın düşmanlığı canlı ve çarpıcı bir şekilde aktarılmakta, şeytanın tuzaklarına düşülmemesi ve onun hileleri karşısında uyanık olunması gerektiği hatırlatılmaktadır.⁹

Kıssa, geçmişten günümüze eğitimde kullanılmıştır. Etkili bir öğretim/öğrenme yöntemidir. Bu öğretim yöntemi ile eğitimde önemli yer edinen birçok hedefin gerçekleştirilmesi sağlanmakta ve öğrenmeyi kolaylaştırmaktadır. Bunlardan bazıları

⁶ Topal, Yağmur, “Geleneksel Türk Kültür ve İnanç Sisteminde Yer Alan Fantastik Figürlerin Çağdaş Türk Sanatına Yansıması”, Yüksek Lisans Tezi, 2021

⁷ Ertekin. Nurulhikal, “Yetişkin Din Eğitiminde Peygamber Kıssalarının Eğitsel Değerler Yönünden İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, 2024

⁸ Yusuf 12/111.

⁹ Ertekin. Nurulhikal, a.g.tez., s. 14, 2024

öğrenmede model alma, empati ve özdeşimin kurulmasıdır. Kissalarda asıl olan, bizlere iletmek istediği anlam ve mesajdır. Bu özelliği kissalarda geçen kişilerin tutum ve davranışlarını göz önüne sermekte, bu durum da rol model alma, empati ve özdeşimin kurulmasını kolaylaştırmaktadır. Kissalarda yer alan kişilerin zahiri görünüşlerinden ziyade onlara biçilen rol ve meydana gelen olaylar üzerinde durulması öğrenenin kıssayı okurken kıssadaki kahramanlarla daha yakın temas kurmasına, gereksiz detaylara takılmayıp daha iyi empati ve özdeşim kurmasına imkan vermektedir. Öğrenenin kissalardaki kahramanlar ile bu şekilde empati ve özdeşim kurması kissalardan edindiği tecrübeyi hayata aktarmasını mümkün hale getirmektedir. Empati ve özdeşim kurarak bir nevi tecrübe edinmiş olmaktadır. Zira hayatta her şey bizzat şahsın deneyimlemesiyle öğrenilmemektedir. Bazen sözlü aktarım bazen de gözlem ile deneyimler elde edilmekte ve öğrenme gerçekleşmektedir. Kissalar da bu yönüyle eğitim ve öğretimde önemli yer edinmektedir.¹⁰

Kur'an'da geçen kissalarda olmakla birlikte özellikle peygamber kissalarında yalancı, kıskanç, iftiracı, kibirli, zorba gibi olumsuz; merhametli, sabırlı, iffetli, hoşgörülü gibi olumlu insan tiplmeleri ve benzer şekilde olumlu-olumsuz insan davranışları yer almaktadır. Öğrenen, kissaları dinlediğinde veya okuduğunda kendisini kıssadaki kahramanların yerine koyabilmekte, bu olumlu-olumsuz insan tiplmeleri ve davranışları hakkında akli muhakeme yapabilmektedir. Bu akli muhakemeler neticesinde kissalardan elde edilen ibret, ders ve değerler günlük hayata aktarılabilmektedir. Bu durum da kissaların önemli eğitsel yönlerinden biridir.¹¹

Kültürün diğer milletlere aktarımında eğitim ve öğretim etkilidir. Eğitim ve öğretimde kısa metodu uygulanması kişiyi inancına duyduğu kutsallıktan dolayı etkilemektedir. Sonraki nesilleri de etkileyerek mevcut kültürü belli bir kalıp içinde şekillendirmektedir. Bu şekillendirme karşılıklı olup olumlu-olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Örneğin Türklerin sanat kültüründe Türk motiflerine İslâm inancıyla beraber yeni motifler eklenmiştir. Minyatürlerde Hz. Süleyman ve Hz. Davut ikonografisine sıklıkla rastlanmaktadır. Kaynaklarda Hz. Davut' tan sonra oğlu Hz. Süleyman hem kral hem peygamber olarak işlenmektedir. Hz. Süleyman ile ilgili sahneler çok zengin içeriklidir. Hayvanların dilini anlayabilen Hz. Süleyman'a aynı zamanda bütün alem tarafından saygı duyulmaktadır. Minyatürlerde genellikle kuşlar, Hüthüt, cinler, insanlar zengin şekilde işlenmiştir (And, 2020, ss. 172-174-175).¹²

Din ve kültürün olumlu etkileşiminin yanı sıra olumsuz etkileşimi de mevcuttur. Mesela Rönesans dönemi, Hristiyan Batı dünyasında, çatışmaların en şiddetli şekilde yaşandığı dönem olarak anılmaktadır. Zira Rönesans, Ortaçağ skolastik düşüncesine ve kilisenin otoritesine tepki olarak doğmuş, bunun yerine hür ve tenkitçi düşünce esas alınmıştır. Kopernikus, Kepler ve Galile yaptıkları bilimsel araştırmalar neticesinde, kilisenin de benimsediği Aristoteles-Batlamyus'un yer merkezli sistemi yerine, güneş merkezli sistemi savunmuşlardır. Dönemin

¹⁰ Ertekin. Nurulhilal, a.g.tez. s. 17, 2024

¹¹ Ertekin. Nurulhilal, a.g.tez., s. 18, 2024

¹² Topal, Yağmur, "Geleneksel Türk Kültür ve İnanç Sisteminde Yer Alan Fantastik Figürlerin Çağdaş Türk Sanatına Yansıması", Yüksek Lisans Tezi, syf:64 2021

Tanrı-âlem-insan anlayışı doğrultusunda insanın, âlemde bir 'değer' varlığı olarak görülmesi ve şayet Galile'nin neşrettiği bilgi kabul edilirse insanın bu konumunu kaybedeceği düşüncesinden hareket eden kilise, din adına, bu düşünceye şiddetli bir muhalefet göstermiştir. Daha sonra engizisyon mahkemesinde yargılanan Galile, ağır bir ceza ile karşılaşmaktan çekindiği için fikirlerinden vazgeçtiğini söylemek zorunda kalmıştır.¹³ Bu durum kültürün din üzerindeki olumsuz etkisi olarak yorumlanmıştır ki, sonraki yüzyıllarda Batı dünyasındaki gelişmeler göz önüne alınınca bunun üzerinde ayrıca düşünülme değer bir konu olduğu da açıktır. İslâm dininde ise Abese Suresini buna örnek verebiliriz. Arap toplumunda soyu güçlü olan güçlü sayılırdı. Efendimiz (sav) bundan etkilemiş olacak ki "Ashaptan âmâ bir zat olan İbn Ümmü Mektûm bir gün Hz. Peygamber'e gelerek ondan ısrarla kendisini irşad etmesini istemişti. Resûl-i Ekrem o sırada müşriklerin ileri gelenlerinden bazılarını İslâm'ı tebliğle meşgul olduğundan kendisiyle ilgilenmemiş, hatta ondan yüz çevirmişti. Bunun üzerine Abese Sûresinin ilk âyetleri nâzil olmuş ve Hz. Peygamber'in bu davranışının Allah katında hoş karşılanmadığı bildirilmiştir."¹⁴ Bu durum kültürün inanç üzerindeki olumsuz etkisi olarak düşünülebilir.

Dinin kültürel öğeler içerisinde çok yakın ilişkisi olduğu alanlardan biri, ahlâktır; onlar arasında sıkı bir bağ vardır. Çünkü insanların yeme-içmeleri, giyim kuşamları, ibadet ve dua şekilleri, olaylar karşısındaki tavır ve tepkileri üzerinde belirleyici olan en önemli etmen dindir. Helal ve haram olan şeyler din tarafından belirlendiği gibi, sosyal ve kültürel hayatla ilgili bazı davranışları onaylayıp, bazılarını onaylamayarak toplumun değer yargıları üzerinde belirleyici olmaktadır. Hatta evlenme ve boşanmanın şartlarını belirlemek suretiyle sosyal bir kurum olan aileye kadar kültürel hayatın her alanına nüfuz eder (Kılıç, 2013, 20). Bu nedenle bir Budist'in, iktisat, sanat, ahlâk vb. meselelerdeki tutumu, Müslüman veya Hristiyan'inkinden farklı olmaktadır (Freyer, 1964, 75). Örneğin, her din mensubu kendi kutsal kitabına ve inanç esaslarına göre hareket ettiğinden, Müslümanlar için kurban kesme ibadet hükmünde iken Budistler, yetkililerin vebaya önlem almak için hastalıklı hayvanların öldürülmesi gerektiği kararı verdiklerinde, bu karara "hiçbir canlı öldürülemez" düsturuyla karşı çıkmışlardır (Türkdoğan, 1977, 201). Maddi ve manevi ihtiyaçlarının olması ve bu ihtiyaçlarının karşılanmasının gerekliliği insanı, maddi ve manevi hayatı olan bir varlık yapmaktadır. İnsanın maddi hayatı, onun maddi obje ve süjelerle olan ilişkisinden teşekkül etmekte iken; manevi hayatı ise nihai gerçeklikle olan ilişkisi ve ahlâkî değer atfedilen fiillerinden meydana gelmektedir.

İşte insanın manevî hayatını belirleyen, fiillerini iyi-kötü, sevap-günah, güzel-çirkin olarak nitelenmesine yol açan büyük ölçüde dindir. Bu nedenle bir din mensubu için iyi ve ahlâkî olan bir fiil, başka bir din mensubu için gayri ahlâkî olabilmektedir. Bu tür farklılıkları ibadetten evliliğe kadar hayatın tüm alanlarında görmemiz mümkündür. Tüm bunlar, dinin kültürel hayat üzerindeki fonksiyonu gözler önüne sermektedir. Din, toplumu oluşturan

¹³ Tanrıverdi, Hasan (2018), "Din-Kültür İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 8 (3), sf. 598

¹⁴ Tirmizî, "Tefsîrü'l-Kur'ân", 73

bireylerin aynı düşünce ve hareketleri benimseyerek ortak değerler etrafında toplanmasını sağlamaktadır. Dinî bağların güçlülüğü nispetinde, toplumsal birlik ve bütünlük korunmaktadır. İnanç birliği olmadan, kültür itibarıyla, insanları bir araya getirme çabaları boş bir uğraş olmaktan öteye geçmez. Buna göre, inanç birliğinden kaynaklanan ahenk, toplumu bir arada tutan temel bağdır (Eliot, 1981, 98 vd.). Ritüel ve ibadetler aynı değer ve düşüncelere sahip olma duygusunu canlı tutarak, “grup ruhu” bilinci oluşturur; toplumsal birliktelik ve dayanışmayı kuvvetlendirir (Güneş, 2014, 157-159; Freyer, 1964, 37).

Din-kültür ilişkisi tek taraflı değil, çift yönlüdür. Din bir taraftan inanç, ibadet, ahlâk esasları ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan hayat tarzı ile kültüre şekil verirken, diğer taraftan kültürün değer ve imkânlarına göre kendisine yaşam ve uygulama alanı bulmuştur. Yani dinî düşünce ve hayat, toplumun kültürel birikime göre şekil kazanmıştır. Din kurucularının ve mensuplarının zihniyetlerinin şekillenmesinde, toplumsal çevrenin rolü inkâr edilemez. İnsanların, içinde yaşadıkları kültürün düşünce yapısından ve geleneklerinden etkilenmemesi düşünülemez. Samî dinlerinde ay tanrısına verilen önem, doğal çevrenin dini düşünce üzerindeki etkisine örnek gösterilmektedir. Onlar, sıcağın etkilenmek istemediklerinden, gece serinliğine kutsiyet atfetmişlerdir. Yine tarım toplumundan medeni topluma geçişte, önceki ritüel ve seremoniler yerini, yeni ritüel ve seremonilere bırakmıştır (Taplamacıoğlu, 1983, 93-96). Dolayısıyla dinî düşüncede yaşanan değişimler kültürel yapıda değişime yol açtığı gibi, kültürel yapıdaki değişimlerde dinî düşüncede değişime yol açmıştır (Akyüz vd., 2009.) Kültürel öğelerin, kutsal mabetlerin mimari yapıları üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Toplumun bilgi birikiminden yaşanan bölgenin bitki örtüsüne, doğal kaynaklarından teknolojik aletlere kadar birçok kültürel öge, mabetlerin inşa ve mimarisinde etkili olmuştur. Belli bir coğrafya ve dönemde inşa edilen mabetle, başka bir coğrafya ve dönemde inşa edilen mabet farklı özellikler taşımaktadır. Örneğin Afrika cami mimarisi ile Türk cami mimarisi bir olmadığı gibi Selçuklu Cami mimarisi ile Osmanlı ve günümüz cami mimarisi arasında farklılıklar vardır. Karahanlılar döneminde camiler kerpiçten yapılırken daha sonraki dönemde tuğlanın ana malzeme olarak kullanılması, Osmanlılar döneminde taşın tercih edilmesi kültürün dinî kurumlar üzerindeki etkisini göstermektedir. Söz konusu durum, farklı kültürlerin giysi tercihlerinden yemek adablarına, nişan ve düğün adetlerinden bayram seremonilerine kadar birçok konuda da kendisini göstermektedir.¹⁵ Bu karşılıklı etkileşim, toplumu tolum yapar. Toplum var oldukça değişim ve etkileşim kaçınılmaz olacaktır.

¹⁵ Tanrıverdi, Hasan, (2018), a.g.m., *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 8 (3), sf. 599

Kül ve Veraset

(Komşuluğa Dair)



(Fotoğraf: 1)¹⁶

Komşuluk ilişkileri, aileden sonra insanların en yakın sosyal ilişkilerden biridir ve toplumların sosyal dokusunu önemli ölçüde şekillendirir. Aynı beldede, aynı mahallede yaşayanlara uzak komşular, aynı apartmanda yaşayanlara ise yakın komşular tabirini kullanabiliriz. Hem uzak hem yakın komşuluk ilişkilerinin geçmiş ve günümüzde değişikliğe uğradığını söyleyebiliriz.

“Komşu komşunun külüne muhtaçtır, ev alma komşu al, komşusu açken tok yatan bizden değildir” gibi sözler geçmişten günümüze değin süregelmiştir. Fakat misafir ağırlama (misafirperverlik) arzusundaki azalış, insanların birbirlerinin kusurlarını aramadaki artış, güven duygusunun zedelenmesi, bununla birlikte insanların bir başka insandan korku, endişe ve kaygı duyması komşuluk yapısına zarar vermiştir. Hz. Muhammed (sav)’in “Cebrâil bana komşuya iyilik etmeyi tavsiye edip durdu. Neredeyse komşuyu komşuya mirasçı kılacak sandım.”¹⁷ sözü ile aslında komşuluğun ne kadar mühim olduğu, komşuluğun azaldığı bu atmosferde azalanı arttırmanın önemini çok daha iyi anlıyoruz.

Geçmiş toplumlarda komşuluk ilişkileri genellikle daha yakın ve sıkı bağlarla bağlıydı. Köy ve kasaba yaşamı, komşular arasında dayanışma ve yardımlaşmayı teşvik ederdi. Komşular birbirlerinin günlük hayatlarına doğrudan katkıda bulunur, birlikte tarım yapar, sık sık bir araya gelirlerdi. Bu durum, komşular arasında güçlü bir bağ ve beraberlik duygusu oluştururdu. Geçmişte komşuluk ilişkileri genellikle coğrafi yakınlık ve toplumun ortak paydaları üzerine

* Kırklareli İlahiyat Lisans 2018 Mezunu, İZÜ Felsefe ve Din Bilimleri Yüksek Lisans 2023 Mezunu.

¹⁶ <https://www.verikaynagi.com/genel/turkiyenin-toplumsal-yasam-kimlerle-komsu-olmak-isterdiniz/> [Erişim: 10.09.2024].

¹⁷ Buhârî, Edeb 28; Müslim, Birr 140-141

kurulurdu. Komşular arasındaki anlaşmazlıklar genellikle toplumsal normlar ve büyükler aracılığıyla çözüldü. Ancak bazen toprak veya kaynakların paylaşımı gibi nedenlerle gerginlikler yaşanabilirdi.

Günümüzde komşuluk ilişkileri, teknolojinin ve modernleşmenin etkisiyle önemli ölçüde değişime uğramıştır. Şehirleşme süreci, insanların fiziksel olarak birbirlerine daha yakın olmalarına rağmen, sosyal etkileşimlerini azaltabilir. Apartman yaşamı gibi yoğun yerleşim alanlarında komşular arasında daha yüzeysel ilişkiler görülebilirken, kırsal alanlarda hâlâ güçlü komşuluk ilişkileri devam ediyordur. Teknolojinin gelişmesi, insanların sanal ortamlarda daha fazla vakit geçirmelerine ve fiziksel komşularıyla doğrudan iletişim kurmalarını azaltmasına yol açmıştır. Ancak aynı zamanda, dijital platformlar aracılığıyla komşular arasında iletişim ve dayanışma da artırılabilir. Komşular arasında yardımlaşma grupları veya çevrimiçi komşuluk platformları, geleneksel komşuluk ilişkilerini modernize etme çabaları arasında yer alır. (Komşuların WhatsApp grubu açmaları gibi)



(Fotoğraf: 2)¹⁸

Geçmiş ve günümüz komşuluk ilişkileri arasında önemli farklılıklar vardır. Geçmişteki komşuluk ilişkileri genellikle daha derin ve sıkı bağlar üzerine kuruluyken, günümüzde bu ilişkiler daha çok işlevsel ve yüzeysel görünümündedir. Modern yaşamın getirdiği bireysellik ve yabancılaşma, komşuluk ilişkilerini etkileyen faktörlerden biridir. Her ne kadar komşuluk ilişkileri zamanla değişse de bu ilişkiler, toplumların dayanışma ve sosyal bağlarını güçlendirmede önemli bir rol oynar. İyi komşuluk ilişkileri, toplulukların kriz durumlarında birbirlerine destek olmalarını sağlar ve sosyal refahın artmasına katkıda bulunur.

Komşularına evinin anahtarını bile teslim edecek kadar güvenmek, komşunun maddi-manevi yanında olmak, cenazesinde taziyeye gitmek, hasta ziyaretinde bulunmak, işleri yolunda gitmediğinde maddi destek sağlamak, önemli bir işi olduğunda çocuklarına bakmak, yemek kokusu gitmiştir diyerek komşuya da yaptığı yemekten ikram etmek, marketten almayı unuttuğu bir malzemeyi komşundan çekinmeden isteyebilmek... Bu sayılanların hepsini kaybetmesek de bir çoğunun gerek insanların birbirlerine güveninin azalması gerekse özel alan algısının (mahremiyet) dönüşüme uğramasından (artık insanların yalnızlığı tercih etmesinden) dolayı zedelendiğini söylememiz mümkündür.

¹⁸ <https://blog.erdhukukburosusu.com/komsuluk-hakki-ve-komsuluk-hukuku-nedir/> [Erişim: 10.09.2024].

Geçmişte dayanışma içindeki komşuluk ilişkileri, günümüzde teknoloji ve şehirleşme gibi faktörlerin etkisiyle değişime uğramış olsa bile toplumların dayanışma ve sosyal bağlarını güçlendirmede ciddi bir rol oynadığı çok belirgindir.

Aileyi Ayakta Tutan Örf ve Hukuk (Aile Fertlerinin Hak ve Görevleri)

Aile toplumun en küçük birimidir. İnsanın dünyaya gelişi sonrası çevreyle iletişimde ilk muhataplarımız, aile üyelerimizdir. Neslin devamı, toplumun kültürel aktarımının yanı sıra psikolojik ilk altyapımız da aile bireyleriyle ilişkilerimize göre şekillenir. Yapılan araştırmalar ciddi suç işleyenlerin genelinin, çocuk iken yeterli aile desteği almamış kişiler olduklarına işaret eder. Bu konu başlığı altında ailede belli kurallar çerçevesinde sağlıklı ve devamlı bir iletişimin olması gerektiğini incelemeye çalışacağız.

İslam dininin aileye verdiği önemi Yüce Allah'ın birçok ayette bahsetmesiyle görüyoruz. "Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bu konuda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır." (Rum, 30/21). Bu ayette görüldüğü üzere Yüce Allah aile için 'huzur bulunan' (sekînet/sükûnet) yer buyurmuş. Aile, huzur bulunan dış dünyanın karmaşasından kendisine sığınılan, birlikte olmaktan keyif duyulan bir ortam olmalı. Bu konu tüm insanlık için ayındır. İngilizler de ev ve yuva kelimelerini farklı kullanırlar. Önemli olan ev değil yuvadır. İcini huzurun doldurduğu bir mesken.

Nedir yuvayı, aileden ayıran farklar? Elbette ilk olarak karşılıklı güven ve saygıdır. Aile fertlerinin birbirlerine saygılı olmaları gerekir. Bu konu aslında tüm ortamlarda geçerlidir. İş ortamında da saygı isteriz. Hatta otobüs durağında bile. Ailede çok daha kıymetlidir, çünkü en büyük huzur kaynağımızdır aile ve bir an önce varmak istediğimiz yerdir. Eve dönme zamanı gelince ayakları geri geri götüren, kimsenin aile fertlerinden diğeri ile iletişimde olmadığı bir ortam, ancak istenmeyen bir aile yapısı olabilir.

Saygı kapsamında devam edecek olursak bu konuda; eşlerin birbirinin geçmişine takılıp kalması, suçlamalar yöneltmesi, dahası ailenin olumsuz etkilendiği ortak geçmiş de çok kurcalanmamalıdır. Devamlı gündeme gelen konular bayatlamış ama hâlâ ısıtılan yemek gibi rahatsız eder ve o ortamda huzurun dağılmasına sebep olur. Kişilerin elinde olmayan konularla ilgili de çok konuşulmamalıdır. Örneğin eşinin ailesinden belli konularda rahatsız olan bir kişi, eğer eşinin elinden gelen bir şey yoksa o konuyu çokça gündeme getirip huzursuzluk çıkarmamalıdır. Dertleşmek ayırdır elbette. Dışarda bizi rahatsız eden bir konuyu ev halkıyla rahatlıkla paylaşabilmeliyiz, bunun da ilk basamağı dinlemektir. Aile fertleri birbirlerini dinlemelidir. Yanında olduğunu göstermeli ve hatası varsa uygun bir dille bunu da dile getirmelidir. Haklı haksız onaylanan bir bireyde farklı açılardan sorunlu bir bakış açısı gelişebilir.

Anne ve babanın özellikle çocukların yanında ciddi sorunları konuşmamaları da görevleri arasındadır. Anne babasının muhabbetinin güçlü olduğunu gören bir çocuğun aileye bakışı da olumlu olacaktır. Sürekli tartışma ortamı gören çocuk hem o ortama girerken huzursuz olur hem anne baba muhabbetine dair yanlış bir ön bilgi edinir. Çünkü bir çocuk ilk

iletişimi anne babasından öğrenir. Evin huzuru annedir. Anne hasta olunca ev hastadır, anne sinirli olunca ev sinirlidir. Anneler evin huzurunun kaynağıdır ve bu nedenle anne eğer onu rahatsız eden bir durum yoksa evde keyifli olduğunu belirtmelidir. Fakat bu durum annenin her şeyi üstlenmesi anlamına gelmemelidir elbette. Baba evin gücünü temsil eder. Sürekli yenilmiş, tükenmiş bir babanın çocukları aşırı sorumluluk diğer adıyla fazla fedakâr olabilirler.

Ailede yemekler mutlaka beraber yenmelidir. Evin huzurunun bir diğer noktası ise pişen yemek kokusu ve çatal kaşık sesleridir. Bu konu birçok roman ve şiire de konu olmuştur. Psikolojideki yerini bilmiyorum fakat evdeki yemek kokusu, sofraya hazırlama aşaması, evdeki bireylerin huzurunu arttıran bir durumdur. Bu yemeklerde dertler konuşulur fakat aile fertleri birbirini üzecek şekilde tavır takınmamalıdır.

Çocukların büyüklere karşı tutumu çok önemlidir. Anneye ve babaya söylenmeyecek şeyler vardır ve bunlar yazılı olmayan kanunlardır. Anne baba kendi büyüklerine olumsuz sözler sarfetmemeli ve çocuk böyle şeyler görmemelidir. Görmese bile bu tutumu uygulamaya çalışan çocuklar mutlaka anne baba tarafından uyarılmalıdır. Anne baba çocuğun her dediğine susmamalı, her işini üstlenmemeli ve çocuklarına yaşına göre sorumluluk vermelidir. Çocuk gelişimcileri 0-6 yaşın sorumluluk konusunda doğru yetiştirilmediği takdirde ileriki dönemlerde sorun yaşadığına dikkat çekerler.

Aile kurumu kutsaldır ve dağılması kolay olmamalıdır. Yüce Allah “Benim en sevmediğim helalimdir” buyurmuştur. Boşanmak elbette Katolik inancı gibi yasak değildir. İnsan mizaç olarak uyuşamadığı kişiyle imtihan olarak bir aile kurmuş olabilir. Fakat ciddi bir problem olmadıkça boşanma seviyesine gelmemek, erken durumlarda önünü kesmek daha sağlıklı olabilir. Yapılan araştırmalar boşanmış aile çocuklarının boşanmaya daha sıcak baktıkları ve ailelerini daha kolay dağıtabildikleri göstermiştir.

Çocuklar dış dünyaya kanıp aile bireylerini küçümsemedikçe, odalarına kapanıp aileye yüzlerini çevirmedikçe, anne baba çocuklarının yanında tartışmayıp bazı durumlarda çocuklarıyla sorunları paylaşıp onları da bir şahsiyet sahibi kişiler olarak gördüklerini gösterirlerse; herkesin birbirine meşrû dairede saygısı olduğu müddetçe aileler devamlılık sağlayabilir. Aile şüphesiz herkes için bir imtihandır. Onu cennet-misal hale dönüştürmek de kişilerin elindedir. Bu açıdan dil, din, ahlak, gelenek, tarih bilinci, görgü kuralları gibi daha nice unsur ailede öğrenildiğine göre, aile, kültürün en önemli var eden ve yaşatan kurumudur diyebiliriz.

Giyim Kültürümüzün İnanç-Düşünce Yapılarımız ile İlgisi

Giyim dediğimizde aklımıza insanların vücutlarını kaplamak, korumak ve süslemek için kullandığı çok fazla çeşidi olan kumaş ve malzemelerden yapılan ürünler gelmektedir. İnsanlar bu kumaşlardan kendilerine uygun kalıplar dikerek giyinme ihtiyacını karşılarlar. İhtiyaç diyorum, çünkü bütün canlılar arasında sadece insanlar bedenlerini örtmeye dair bir mecburiyet yaşarlar. Bundaki ilk ve en önemli etken hava koşullarıdır. Soğuktan korunmak için kıyafete ihtiyaç duyulduğu gibi sıcaktan daha az etkilenmek için de aynı şekilde farklı malzemeden oluşan kıyafetlere ihtiyaç duyulmuştur.

İklim, coğrafya ve tabiat şartları kadar dinî inanışlar ile kültürel değerler de kıyafetin şeklini belirlemiştir. Kıyafet bir yönüyle bireyin yaptığı işi (asker, sivil, polis, din adamı, hemşire vb.) dolayısıyla statüsünü, diğer yanılla da ekonomik durumunu ve cinsiyetini ortaya koymaktadır. Kıyafetteki gelişmeler zamanla estetik ve moda denilen tarzın doğmasına yol açmış olup çeşitli milletlerin ve insan topluluklarının dini inançlarına, medeni durumları ile örf ve âdetlerine göre farklılıklar göstermiştir. Kıyafetin tercihinde, iklim şartlarının, dinî inanışların, kültürel farklılıkların, zevklerin, hatta ekonomik durum ile bazı sosyal değerlerin etkisinden söz edilebilir. Giyim, insanın mevkisini, cinsiyetini, milliyetini, bölgesini, ait olduğu grup ve kabilesini, medeniyetini, inanç, duygu ve düşüncesini ortaya koyup belirlemektedir. Bu belirlemede önceleri başa giyilenler üste giyilenlerden daha önemli olmuştur. Şapka, sarık, fes ve kipalar ait olunan topluluk ve inançları hakkında fikir vermiştir.¹⁹

Eski Dönem Türkler’de Kıyafet

Eski Türkler’in kıyafetleri konusunda gravürler ve birtakım tarihi kalıntılardan bilgi edinilmiştir. Eski Türkler gerek göçebe hayatın gereği gerekse hayvancılıkla uğraşmalarından dolayı Orta Asya’da daha çok deriden yapılmış rahat kıyafetleri tercih etmişlerdir. Bir iç giysi, üste giyilen kaftan, çapan, şapan ya da çarpıt denilen bir çeşit hırka, ceket ya da palto ve ayağa giyilen çizme ve çarık bozkır kültürün dış giysileriydi. Kadınların giysileri ise şalvar, cepken ve ayakkabı ile başlıklardan oluşmuştur. Şalvar veya pantolon giymek rahatlık bakımından savaşçı kavimlere özgü bir giyimdi. Hunlar’dan itibaren atlı birliklerin kurulmasıyla, pantolon giyilmesi zorunlu olmuştur. Üzerine kaftan ve şalvar giyilmiştir. Giysilerinin kumaşı seyahatte ve savaşta deriden, gündelik yaşamda kumaştan yapılmıştır. Çizmeler ise deri ve keçeden olup yarım ya da uzundu. Yerleşik hayata geçişle birlikte dokuma giysiler giyilmiştir. Eski Türkler’de ve Selçuklular’daki giyim tarzının birbirine benzediği, yalnız Selçuklu kıyafetlerinde kadını erkekten ayıran en önemli unsurun baş kısmında olduğu görülmüştür. Kadınlar başörtüsü olarak bürüncük ve yaşmak kullanmışlardır.²⁰

¹⁹ Ayten Sezer Arıç, “Türklerde Kıyafetin Kısa Tarihi”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. 22, S. 64-65-66, 2006, s. 142.

²⁰ Türklerde giyecek ve süslenme için bkz. Bahaeddin Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş, Cilt:V, Ankara 1985, s.9, 101-103, 113-116, 253-265



<https://tarihibilinci.com/mys/bozkirda-giyim.45/> [Erişim: 22.09.2024]

Osmanlı Döneminde Kıyafet

Osmanlılarda kıyafet, toplum yaşamının bir ifadesi olup giysinin kumaşı kadar, renginin de bir anlamı vardı ve giyenin ait olduğu toplum düzeyini yansıtmaktaydı. Sarayda giyilen kumaş, biçim ve renkte kıyafeti halkın giymesi yasaklanmıştır. Ayrıca, giyenin mevkii ne olursa olsun, giysileri giydiği yere ve zamana göre değişmektedir. Törende ve seferde giyilenler günlük giyilenlerden farklıydı. Kıyafet hakkında seyahatnameler ve yabancıların hatıraları önemli bilgiler vermektedir.

Osmanlı Döneminde 1554'den 1562'ye kadar Avusturya elçisi olarak görev yapan Ogier Ghiselin de Busbecq bu süredeki gözlemlerini arkadaşına yazdığı mektuplarında: Türkler'in felaketi hatırlattığı için siyahı sevmediklerini ve daha çok yeşili tercih ettiklerini anlatmıştır. Ayrıca; başları sarıklı büyük bir kalabalığa bakıldığında, bembeyaz ipekli kumaşlara bürünmüş, bir renk cümbüşünün yaşandığını ve o zamana kadar böyle bir manzarayı görmediğini itiraf ettikten sonra bu kadar zengin ve göz alıcı görünüşte bile bir sadelik ve tutumluluk olduğuna dikkat çekmiştir. En üstten en alt kademedeki memura kadar hemen herkesin aynı biçimde elbiseler giydiklerini, Türkler'in elbiselerinin boyunun topuğa kadar uzun olduğunu bunun da onları iri yarı ve uzun boylu gösterdiğini, kendilerinin ise elbiseye hesapsız para harcadığını ve elbisenin boyunun kısa ve dar olduğunu bunun da vücudun bütün hatlarını olduğu gibi meydana çıkardığını bu durumun da adamın boyunu kısa ve adeta cüce gösterdiğini yazmıştır. 16. yüzyılda Türkiye'ye gelen İngiliz seyyah F. Moryson ise o dönemde giyilen başlık ve külahlar ile üzerine sarılan tülbentlerden erkek ve kadın giysileri ile aksesuarlarından geniş örnekler vermektedir.

Osmanlı'da Hıristiyanlar'ın yaşayış biçimleri Müslümanlar'dan ayrılmış ve bunların kendilerine benzememeleri konusunda dinî bir titizlik gösterilmiştir. Hıristiyanlar yaşayışlarında ve giyimlerinde birçok kayıtlara tabi tutulmuşlardır. Türkler'in gayrimüslimlere

olan üstünlüklerine büyük özen gösterildiği kadar Hıristiyanlar arasındaki merasim silsilesine de riayet edilmiştir. Rumlar ön safta olmak üzere Ermeniler ve daha sonra da Yahudiler gelmiştir. Gayrimüslimlerin kıyafetleri divandan çıkan hükümlerle belirlenir, onlar bu hükümlerin belirlediği kıyafet dışında elbise giyemezler, aksi halde cezalandırılırlardı. Gayrimüslimlerin kıyafetleri de birbirinden farklı kılınmıştı. Osmanlı'da her kesimin değişik şekillerde belirlenmiş kıyafetleri vardı. Bunun dışına çıkanlar uyarılmışlardı.

Osmanlı kadın giyiminde zaman içinde entari, şalvar ve gömlek ile ceket ve etek olarak üç tip kıyafet kullanılmıştır. Sokağa çıkan kadınlar kıyafetlerini ferace veya çarşafı tamamlarlardı. Yüzlerini de yaşmak denilen bir örtü ile örterlerdi. Feraceler toz pembe, havai mavi, açık yeşil gibi uçuk renkte yapılan bol bir giysidir. Evde modası pek değişmeyen şalvar giyilmiştir.²¹



<https://tekstilbilgi.net/osmanli-kulturunde-giyim-kusam.html> [Erişim: 22.09.2024]

Cumhuriyet Döneminde Kıyafet

Cumhuriyet döneminde bilindiği üzere kılık kıyafet kanunu çıkarıldı. Bu kanunla birlikte Türklerin kıyafetlerinde büyük bir değişime gidildi. Fesler yasak edilirken şapka zorunlu hale getirildi. Aynı şekilde kadın-erkek fark etmeksizin bütün giysilerde çağa ayak uydurma amaçlı modernleşmeye gidildi. Bir yabancı yazara göre, Atatürk'ün kıyafet inkılabı ile şapkanın yanı sıra tüm giysi biçimi değişerek Türk gardırobu altüst olmuştur²² Gentizon, 1925 yılı sonbaharında yeni döneme başlayan TBMM'nin açılışında bütün milletvekillerinin eksiksiz olarak, son model frak, gömlek ve beyaz kravat, siyah ayakkabı giyinmiş olduklarını belirtmiştir. Gentizon, Küçük Asya'nın göbeğinde bir Müslüman meclisinde mi yoksa Batı Avrupa'nın bir

²¹ Tekstilbilgi.net, "Osmanlı Döneminde Kıyafet", Erişim Tarihi: 02.09.2024, <https://tekstilbilgi.net/osmanli-doneminde-kiyafet.html>

²² Paul Gentizon, Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu, Çeviren: Fethi Ülkü, Ankara 1983, s.127.

Türkiye'nin batılı toplumların Fransız İhtilali'nden ve imparatorluk savaşlarından sonraki görünümüne büründüğü yorumunu yapmıştır.²³



<https://blog.sarar.com/cumhuriyetten-gunumuze-turk-insaninin-moda-seruveni/> [Erişim: 22.09.2024]

Giyim Kültürümüzdeki Değişim ve Bunun İnanç-Düşünce Yapımız ile İlgisi

Üzerine en çok yorum yapılması gereken konu giyim kültürümüzdeki değişim ve bu değişimin getirmiş olduğu aynileşmedir. Tabii ki kıyafetlerin zamana göre değişip çağa göre şekil alması gayet normal bir durumdur. Burada sorun olarak gördüğümüz şey, çeşitliliğin kaybediliyor oluşudur. Çeşitlilik kıyafetlerin ne kumaşı ne deseni ne kalıbıyla alakalı; çeşitlilikten kasıt özgünlüktür. Var olan o parçaların bütününde ahlakî değerlerle çelişmeyen, kendine has olan estetik görünüm... Zira tekstilde oldukça gelişmiş ve oldukça zengin bir çarşıya sahip bir ülke olduğumuz aşikar. Üretimler ve tüketimler oldukça fazla, hatta ne yazık ki israf boyutunda. Oysa bizim ahlakî değerlerimizde ve sahip olduğumuz giyim kültüründe israfa kaçmamak gibi sınırlara riayet de mevcuttu. Değişime uğrayan ve somut olarak artan bu çeşitlilik, kıyafet kültürümüzün manevi değerlerini yerinden oynatarak insanlarda değer bunalımına sebebiyet veriyor.

Eskiden bir insana baktığımızda hangi ülkenin vatandaşı olduğunu kıyafetlerinden az çok anlamamız mümkündü. Ya o kıyafeti kullanma tarzı ya deseni ya kumaşı bize ipucu veriyordu. Hatta Türkiye'de yaşayan bir insanın dahi nereli olduğunu az çok o yöreye ait kıyafetlerle tanımlamak çok zor değildi. Şimdi ise küreselleşen dünya ile kıyafetlerimiz tek tiplendi, herhangi bir memleketi yahut kültürü temsil etmez hale geldi. Yöresel dediğimiz bu kıyafetler belli başlı halk günleri dışında karışımıza çıkmaz oldu.

Bu durum özellikle toplumdaki genç ve orta yaş denilebilecek kesim için daha belirgin hale geldi. Hâlâ giyim kültürümüzde, bozuluma uğramadan yaşayan ve yöresel kıyafetleri terk etmeyen kesim mevcut. Lakin ikinci bir dünya (!) olan telefonlarımızda o kesimi görmek çok da mümkün değil. Ne yazık ki sosyal medyadaki dünya, insanları içine öyle hapsediyor ki; içeridekiler ne alır ve giyerse bir anda tüm dünyada aynı kıyafetler üretilmeye başlıyor ve

²³ Gentizon, a.g.e., s.128-129.

kaçınılmaz olarak tüm insanlar özgünlükten uzak şekilde birbirinin aynısına dönüşüyor. Bu durumun en tehlikeli kısmı ise “içeridekiler” dediklerimizin beğeni ve tercihleri...

Toplumdaki zihin yapısı ve algısı, giyim kültürümüzle doğrudan bağlantılıdır. Bir toplum ahlakî değerlerine ne kadar sahip çıkarsa o toplumun giyim kültürü de ona göre bu değerlerden etkilenir. Bazı kıyafetler ahlak kurallarına uymadığı gerekçesiyle rağbet görmez ve üretimi az olur. Ne zaman ki bir toplumun ahlaki değerleri ‘özgürlük’ adı altında yok edilirse o zaman o toplumun bireylerine istediğinizi giydirmek mümkün hale gelir. Özellikle Müslüman toplumların başına gelen bugün budur. Toplumumuzda gittikçe yaygınlaşan bu seküler bakış açısı, insanımızı her türlü düşünceyi, eylemi ve inancı kolayca benimsemeye iten bir kimlik bunalımı problemine sebep oluyor. Şayet, insan hemen her şeyi ile muhatabını etkileyen bir varlık ise bu durumda ben, temsili önemsiyorum. Onun için Müslüman kişi, kültürüne uygun giyinmiş olduğu kıyafetleri yeniden toplumdaki bireylere sevdirebilir.

Yemek Kültürü

Kültür, bir toplumu diğer toplumlardan farklı kılan, geçmişten beri değişerek devam eden, kendine özgü, sanatı, inançları, örf ve adetleri, anlayış ve davranışları ile onun kimliğini oluşturan yaşayış ve düşünüş tarzıdır.²⁴ Bilindiği üzere birçok olay ve olgu yaşam içerisinde birbiri ile ilişkili haldedir. Kültürün alt başlıklarından biri olan yemek kültürü, bireylerin ve toplumların kimliklerini tanımlamalarında önemli bir rol oynar. Belirli bir yemek türü, bir toplumun kültürel kimliğinin sembolü haline gelebilir. İtalyanlar için makarna, Japonlar için sushi gibi yiyecekler bu toplumların kültürel kimliklerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Yemek, hayatımızın birçok alanında yerini almıştır. Örneğin dini ibadet ve uygulamaların (ritüel) ve inancın merkezinde de vardır. Oruç tutma, belirli yiyeceklerden kaçınma ya da dini bayramlarda özel yemeklerin hazırlanması gibi uygulamalar, bireylerin dini inançlarıyla ilgili derin düşünceler geliştirmelerine yol açar. Bu ritüeller, yemek kültürünün din ile olan bağlantısını ve düşünsel derinliğini gösterir. Bazı yiyecekler, belirli inanç sistemlerinde kutsal olarak kabul edilir ve bu yiyeceklerin tüketimi veya sunumu, dini düşünce ile doğrudan ilişkilidir. Mesela Hristiyanlıkta ekmek ve şarap, Hz. İsa'nın bedenini ve kanını simgeleyen kutsal yiyeceklerdir. Yemeklerin sunumu, hazırlanışı ve lezzetlerin uyumu bir sanat olarak kabul edilebilir.



²⁴ Mercan, N. (2016). Çok kültürlü ortamlarda kültürlerarası farklılıkları yönetme sanatı: kültürel zekâ. Açıköğretim Uygulamaları Ve Araştırmaları Dergisi, 2(2), 32-49.

Yemekler, bilinçaltımızda güçlü duygusal bağlantılar oluşturabilirler. Çocukluk dönemine ait yiyecek anılarımız, bilinçaltımızda önemli bir yer tutar ve bu anılar, bizlerin düşünce yapısında derin izler bırakabilir. Yemek kültürü ile düşünce arasındaki ilişki, insanın dünya ile kurduğu derin ve anlamlı bağların bir yansımasıdır aslında. Yemek, sadece bir beslenme aracı değil, aynı zamanda kimlik, kültür, etik, estetik ve toplumsal yapının düşünsel ifadesidir. Yemek kültürü, bireylerin ve toplumların dünyayı anlama, değerlendirme ve ifade etme biçimlerini şekillendiren önemli bir düşünce aracı olarak karşımıza çıkar. Bakıldığında kültürlerin farklılığını gösteren en karakteristik ürünlerdendir yiyecekler. Yiyeceklerin seçimi, hazırlanışı, yeme metodu, günlük öğün sayısı, yemek zamanı gibi öğeler bize yalnızca yemek kültürü ile alakalı değil, o toplumun yaşadıkları coğrafya hakkında belli çıkarımlarda bulunmamızı sağlar.

Dünyada yaşanan yenilikler yeme kültüründe de değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Bu değişiklikler ve yeniliklerden en dikkat çekici olan, fast food yemek çeşitlerinin yaygınlaşmasıdır. Geleneksel mutfaktan fast food kültürüne geçiş, toplumsal, ekonomik ve kültürel dinamiklerin etkisiyle gerçekleşmiş ve bu süreç pek çok ülkede benzer şekilde yaşanmıştır. Özellikle Türkiye gibi zengin bir mutfak kültürüne sahip toplumlarda bu dönüşüm, gıda alışkanlıklarında köklü değişikliklere yol açmıştır. Geleneksel yemek kültürümüzden bugünkü hızlı ve pratik yemek kültürüne geçişin birkaç nedeni vardır. Bunlar; kentleşme, küreselleşme, hızlı yaşam tarzı, bireylerin çalışma hayatına katılımındaki artış gibi daha çok sosyolojik temelli değişimlerdir. Geleneksel yemekler oldukça doğal ve taze malzemelerle, az işlenmiş gıdalarla ve sağlıklı yağlarla hazırlanan öğünlerdi. Bireylerin dengeli bir şekilde çoğu vitamine erişimini kolaylaştırıyordu. Ancak geleneksel yemek kültürünün yerini alan yeni yemek kültürümüzün hayatımıza girmesi ile doymuş yağlar, büyük oranda tazeliğini kaybetmiş ve genetiği ile oynanmış birçok yiyecek ile sağlığımız tehdit altındadır. Son zamanlarda evde yemek yeme azalıp, dışarda daha hızlı ve pratik yeme isteği var olduğu için hızla artışa geçen fast food zincirlerinin geçmişine baktığımız zaman dünyada ilk fast food işletmesi İngiltere'deki 1916' da White Castle olduğu bilinmektedir. Bu işletmeden daha sonra Mc Donald's, KFC, Pizza Hut'ın piyasaya yerleşmesi ile dünyanın hemen her yerinde restoran zincirleri kurulmaya başlamıştır. İnsanların yoğun iş temposunda kısıtlı zaman içinde yemek ihtiyacını karşılayabilecekleri fast food alternatifi tüketicide kolay ve hızlı ulaşılabilen hazır yemek algısı oluşturmaktadır. Bu noktada fast food diğer yemek şekillerine göre daha tercih edilebilir bulunmaktadır. Fast food tercih etme nedenleri arasında işletmenin atmosferi, ürünlerin tazeliği, ürün özellikleri, hızlı servis gibi değişkenler olduğu gözlemlenmiştir.²⁵

²⁵ Akçadağ, M., & Ahıskalı Bozkurt, T. (2019). FAST-FOOD ÜRÜNLERİNİN TERCİH EDİLME NEDENLERİNİN TESPİTİ: SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA. *Journal of Life Economics*, 6(4), 449-462. <https://doi.org/10.15637/jlecon.6.028>

Fast food yeme sıklığına ilişkin yapılan bir ankette kişilere birtakım sorular yöneltiliyor. Çıkan sonuçlara göre, katılımcıların %51,5'i arkadaşları tarafından etkilendiği için ve %34,7'si hazır yemek imkânı sunduğu için fast food yemeyi tercih ettiğini ifade etmiştir.²⁶

Tablo 2. Fast Food İşletme Tercihini Etkileyen Unsurlar ve Yemek Yeme Nedenleri

İşletmesi Tercihini Etkileyen Unsurlar		Yemek Yeme Nedeniniz?	
Arkadaşlarınız	51,5 (209)	Arkadaşlarla birlikte olmak	21,4 (87)
Çocuklarınız	3,9 (16)	Değişiklik	26,6 (108)
Aileniz	9,1 (37)	Eğlence	1 (4)
Reklamlar	9,1 (37)	Hazır yemek	34,7 (141)
Sosyal Medya	11,6 (47)	Aile gezisi	3,7 (15)
Diğer	16,3 (66)	Diğer	12,6 (51)

Yemek kültürü konusunda dünyada yürütülen en önemli hareketlerden biri olan SlowFood 1986 yılında Roma (İtalya)'da "fast food" (hızlı yemek) ve onun insanlar üzerindeki hareketi olumsuz etkilerine tepki olarak başlatılmış ve 1999 yılında yine merkezi İtalya olan küreselleşen dünyanın sonucu oluşan tek tip insana karşı başlatılan "Cittàslow" (sakin şehir) hareketi ile güç kazanmıştır. SlowFood hareketi ile vurgulanan yerel üretici tarafından üretilen yerel ürünün yerel halk tarafından tüketilmesi ve yöreye özgü yemeklerin devam etmesinin ve korunmasının sağlanması konusudur.²⁷

Yemek kültürü ve dil arasındaki ilişki de oldukça derindir ve birçok açıdan birbirini etkiler. Mesela geleneksel yemek tarifleri aktarılırken süreçte kullanılan dil, yemek kültürünün korunmasında ve devam ettirilmesinde önemli bir rol oynar. Annelerimizin, ninelerimizin mutfakta yaptığı sözlü anlatımlar, sadece bir yemeğin nasıl yapılacağını değil, aynı zamanda o yemeğin hangi bağlamda, hangi duygularla yapıldığını da nesilden nesile aktarır. Her yemek kendine özel bir teknikle pişirilir ve kendine özgü bir ismi olur. Ve her biri gastronomi alanında kültürümüzün bir parçasını oluşturur. Birçok yiyecek, yerel dillerde kendi özel adlarına sahiptir. Örneğin, "dolma," "baklava," "kebab" gibi terimler, Türk mutfağının sembolik yemekleridir ve bu terimler dünyanın birçok yerinde de böyle anılır, Türk kültürüyle özdeşleştirilir. Yemeklerle ilgili birçok atasözü ve deyim de mevcuttur. Dilimizin zenginliğini ve yemek kültürünün hayatımızdaki önemini gözler önüne serer. Örneğin 'aç ayı oynamaz', 'tatlı yiyelim tatlı konuşalım', 'meyve veren ağaç taşlanır', 'bal tutan parmağını yalar', 'soğanın acısını yiyen bilmez doğrayan bilir', 'fazla aş ya karın ağrıtır ya da baş' gibi yiyeceklerle alakalı daha birçok atasözü ve deyim vardır. Yemek kültürü edebi eserlerde de önemli bir yer tutar. Romanlar, hikâyeler ve şiirlerde yemek betimlemeleri, bir dönemin sosyal hayatını ve kültürel yapısını anlamamıza yardımcı olur. Yemek kültürü ile dilin irtibatı hakkında belki de günlük yaşamda en çok karşılaştığımız ve artık alıştığımız için birçoklarımızın farkında bile olmadığı, küreselleşme ile birlikte fast food gibi Batı kökenli yemek terimlerinin dilimize girmiş olmasıdır.

²⁶ <https://hdl.handle.net/11363/5907> [Erişim: 20.09.2024].

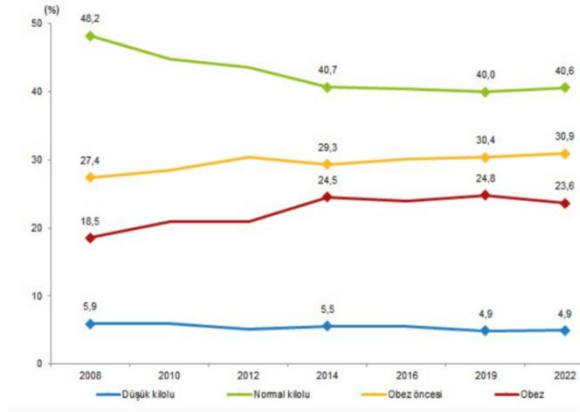
²⁷ Kültürel Miras Olarak Yemek Kültürü: Cittàslow Seferihisar' ın Yavaş Yemekleri

"Burger," "pizza," "sushi" gibi terimler artık günlük konuşmada sıklıkla kullanılır oldu ve bu terimler, küresel yemek kültürünün dilimiz üzerindeki etkisini göstermektedir.

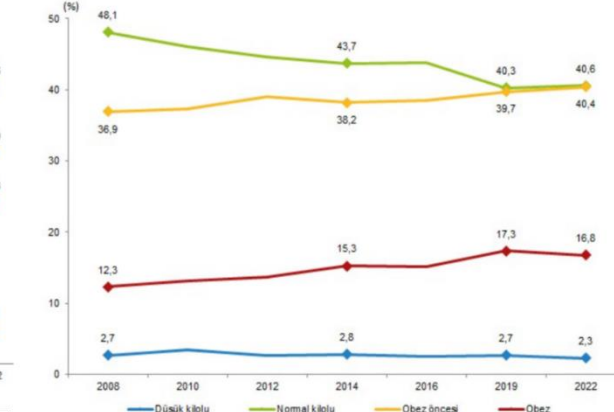
Yemek ve sağlık irtibatına gelecek olursak modern toplumlarda yeme bozuklukları, yemek kültürünün sağlık üzerindeki olumsuz etkilerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Anoreksiya, bulimia ve tıkanırcasına yeme gibi bozukluklar, bireylerin yemekle olan ilişkilerinde derin psikolojik sorunları yansıtabilir. Bu bozukluklar; sosyal medya, çevre baskıları ve kalıplaşarak herkese dayatılmaya çalışılan güzellik standartları gibi faktörlerle bağlantılı olarak değişmektedir. Son yayınlanan²⁸ TÜİK araştırmalarına baktığımız zaman boy ve kilo değerleri kullanılarak hesaplanan vücut kitle indeksi incelenmiş olup; 15 yaş ve üstü obez bireylerin oranı 2019 yılında %21,1 iken, 2022 yılında %20,2 olduğu gözlemlenmiştir. Cinsiyet ayrımına göre bakıldığında ise 2022 yılında kadınların %23,6'sının obez ve %30,9'unun obez öncesi, erkeklerin ise %16,8'inin obez ve %40,4'ünün obez öncesi olduğu görülmüştür.

Yemek kültürü ile sağlık arasındaki ilişki, bireylerin fiziksel, zihinsel ve sosyal sağlıklarını doğrudan etkileyen karmaşık bir bağlantıdır. Yemek kültürü, bir toplumun sağlık profilini, kronik hastalık risklerini, yaşam süresini ve genel yaşam kalitesini şekillendirir. Geleneksel yemek kültürlerinin korunması ve sağlıklı beslenme alışkanlıklarının teşvik edilmesi, toplum sağlığını iyileştirmek için kritik bir öneme sahiptir.

Kadınların vücut kitle indeksi dağılımı, 2008-2022
[15+ yaş]



Erkeklerin vücut kitle indeksi dağılımı, 2008-2022
[15+ yaş]



Velhasıl bulunduğumuz düzen içerisinde her şey birbiri ile bu derece nizam içerisinde ilerlerken bizlerin doğal dengeye bu denli karşı gelmeye başlayıp her alanda yapay bir düzene geçiş yapması bugün bir sorun çıkartıyorsa gelecek nesillerimize bunlar bin sorun olarak aktarılacak ve muhtemelen geri dönüşü güç bir duruma evrilecektir.

Kaynakça:

Akçadağ, M., & Ahıskalı Bozkurt, T. (2019). FAST-FOOD ÜRÜNLERİNİN TERCİH EDİLME NEDENLERİNİN TESPİTİ: SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA. *Journal of Life Economics*, 6(4), 449-462. <https://doi.org/10.15637/jlecon.6.028>

²⁸ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Saglik-Arastirmasi-2022-49747> [Erişim: 01.06.2023]

Çaycı, A. E. (2019). Sosyal Medya’da Dijital Yemek Kültürü. Uluslararası Kültürel Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(1), 120-136.

Fast Food Restoranlarını Tercih Eden Tüketiciler Üzerine Bir Araştırma
“<https://hdl.handle.net/11363/5907>” [Erişim: 20.09.2024]

İŞLEVSEL TEORİ BAĞLAMINDA YEMEK KÜLTÜRÜNÜN İLETİŞİMSEL YÖNÜ
“https://www.academia.edu/76311969/%C4%B0%C5%9ELEVSEL_TEOR%C4%B0_BA%C4%9ELAMINDA_YEMEK_K%C3%9CLT%C3%9CR%C3%9CN%C3%9CN_%C4%BOLET%C4%B0%C5%9E%C4%B0MSEL_Y%C3%96N%C3%9C”
[Erişim: 20.09.2024]

Kültürel Miras Olarak Yemek Kültürü: Cittàslow Seferihisar’ın Yavaş Yemekleri
“https://www.academia.edu/6195629/Food_Culture_as_Cultural_Heritage_SlowFoods_of_Cittaslow_Seferihisar_K%C3%BClt%C3%BCrel_Miras_Olarak_Yemek_K%C3%BClt%C3%BCr%C3%BC_Citt%C3%A0slow_Seferihisar_%C4%B1n_Yava%C5%9F_Yemekleri” [Erişim: 20.09.2024]

Mercan, N. (2016). Çok kültürlü ortamlarda kültürlerarası farklılıkları yönetme sanatı: kültürel zekâ. Açıköğretim Uygulamaları Ve Araştırmaları Dergisi, 2(2), 32-49.

Oğuz, E. S. (2011). Toplum bilimlerinde kültür kavramı. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 28(2).

Türkiye Sağlık Araştırması, 2022 ; “<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Saglik-Arastirmasi-2022-49747>” [Erişim: 20.09.2024]

Yemek kültür kimlik; “https://www.academia.edu/21465437/Yemek_k%C3%BClt%C3%BCr_kimlik”
[Erişim: 20.09.2024]

-İki Kültür Arasında-

Doğu-Batı Kültürünün Toplumsal Yapıya Yansımaları

Belli bir coğrafya ve tarih diliminde dünyaya geliyoruz. Doğduğumuzda konuştuğumuz dil, inandığımız din, aile ve akraba çevremiz, ait olduğumuz tarih ve gelenek hep hazırdır. Bu yapının içinde bilincimiz şekil alır. İlk intibalar olması itibarıyla hafızamızda ağırlıklı olarak bunlar varlığını korur. Düşünce yapımız da bundan büyük oranda etkilenir. Dile dair ses tınıları, müziğe konu olan hemen her şey kulaklarımızın alışageldiği sesler olur. Gözümüz, içinde bulunduğumuz yapının renklerini ve şekillerini kanıksar. Damağımız, oradaki yiyeceklerinin tadını önemser. Hayat akışı sözü edilen unsurlar üzerinden yürür. Bunlar bir ölçüde kader-i ilahi, bir ölçüde biz insanların iradesi doğrultusunda şekillenen hususlar haline gelir.

İnsan, düşünen, inanan, değerleri/kutsalı, umut ve heyecanları olan varlıktır. Dil, belli ölçüde düşüncemizin sınırlarını çizer. Kişi, dili, annesinden ve çevresinden öğrenir (ana dili). Kutsallar, hem fitraten hem etraftan öğrenilerek kabul edilen değerlerdir. Güvenmek, sevmek, bağlanmak gibi nice husus, inançla ilgilidir. Saygı, minnet, haysiyet, merhamet, gayret gibi haller, köken olarak inanca konu olan unsurlardan neş'et eder ve bu tür durumlar, nihayetinde ahlaki vücuda getirir. İnsan, belki on beş yaşına kadar, hayatı görerek öğrenir. Onun için eğitimde çevre faktörü, oldukça önemlidir.

Yaşadığımız dünyada nice insan, yeni şeyler öğrenerek değil çocukluğundan itibaren aldığı kültürel birikimle hayatını idame ettirir. Kültür (culture), kelime anlamı itibarıyla ziraat, ekin/m, ürün yetiştirmek, tarla gibi anlamlar içerir. Arapça'da 'hars' kelimesi, ekim yapılan yer manasında yeni ürünlerin yetiştiği, fidelendiği yer olarak anılır. Gerçekte toprak ile kültürün doğrudan ilişkisi var görünmektedir. Çünkü tarla, ekim dikim yapılan yer olunca orada her daim yeni ürünler elde edilir. Yapılan çalışmalardan anlaşıldığına göre eski zaman insanların yaşam tarzının oldukça basit olduğu anlaşılıyor. Fakat, İbn Haldun'nun ifadesi ile 'bedeviyet'ten 'hadariyet'e geçilince hemen her alandaki çeşitlilik kendini gösterir. Bütün bunlar, insan aklının ve el emeğinin ürünüdür. Güvenlik, beslenme ve üreme insan için vazgeçilmez konulardır. Hayatın en temel meslekleri (zanaatlar, fenler) ve kültür ürünleri bu üç alanda kendini hissettirir.

Yeryüzü coğrafyası muhtelif iklimlere ayrılmış olup farklı yerlerde yaşayan insanlar, tabii olarak içinde yaşadığı tabiatın ürünleri ile hayatlarını sürdürürler. ılıman ve münbit, çöl, buzul, deniz iklimi gibi nice durumlar, bitki ve tabiat örtüsünü de etkiler. Bu açıdan insanların beş duyularına (duyu-duygulanım-duygular) konu olan şeyler farklı olunca onlara dair intiba ve düşünceler de farklılaşır. Bu durum, insanların beden gücüne ve psikolojik hallerine etki eder. Hatta düşüncelerdeki farklılıklar bir ölçüde sözü edilen durumla ilgilidir. Kutuplarda yaşayanlar ile ılıman kuşakta yaşayanların renklere dair kelime dağarcıkları (ve dolayısı ile bilgileri) aynı olmayacaktır.

...

Bizi daha insanî kılan unsurların kâhir ekseriyeti, dinî temelli diyebiliriz. Bu açıdan (sahih) din, insanı hayata bağlayan bir özellik arzeder. Bağlanma (iman) ve ahlak (dinamik hayat) temelli olan dinden umut, mahabbet, merhamet gibi temel insanî durumlar vücut bulur. Umut, kişiyi hayata bağlarken mahabbet bir araya getirip buluşturur ve kaynaştırır. Merhamet ise nice acıları bal eyleyip hayatı katlanır kılar. Allah'ın esmâ-i hüsnâsı (güzel isimler) çerçevesinde hayatı zînetli kılmak için türlü çeşit sanatlar çiçek açar. Akıl ve aklî birikim (ilim-bilim, teknoloji vd.) insanın duygu-lanım hallerini düzene koyduğu gibi tabiat yasalarının keşfi ile insan hayatını kolaylaştırarak bizi bir adım ileriye taşır. Demek ki, ilim-ahlak-din-tabiat yasaları açısından insanı bağlayan temel ilkeler eşliğinde hayat daha bir anlam kazanır ve kültürel zenginliklerle renklenir. İçinde yaşadığımız coğrafyaya eşlik eden tarih ve tarihî birikim duygu ve akıl ile harmanlanarak kültürü meydana getirmektedir. Bu açıdan kültürlerin farklılıkları, insanların farklı kişilik ve kimlik sahibi olmalarını kendinde barındırır. Bu da fizyolojik açıdan olduğu gibi psikolojik açıdan da muhtelif insan anlayışlarının ve tavırlarının ortaya çıkmasını sağlar. Kur'an'da, "Tanışasınız diye sizleri farklı ırk ve kabileler olarak yarattık" (Hucurât, ayet-13) ayeti bu açıdan anlamlıdır.

Kültür, hayatımızı kuşatan türlü çeşit unsurlarıyla bizi etkileyen bir özellik taşır. Ancak insan, aynı zamanda kültür üreten bir varlıktır. Demek ki, karşılıklı etkilenme söz konusudur. İnsanın tabiatla mücadelesinde ortaya konulan icatlar, ürünler ve bunlarla insanoğlunun ilişkisi hayal ve zihin dünyasının ürünleridir. İcatlar, önceki kültürel dokuya eklenerek zihnimize nice kavramın oluşumuna temel teşkil eder. Sadece bir ev ortamında ne çok eşyanın bulunduğu ve her birinin birer isminin (kavram) bulunduğunu, bunlarla düşünüp konuştuğumuzu göz önünde bulundurursak meselenin zenginliği ve karmaşıklığı bir ölçüde anlaşılabilir. Bu durum ev dışı dünyamız, toplumsal yapımız ve dünya ölçeğinde daha da farklılaşır.

Her milletin kendine özgü kültürü vardır. Çünkü diller, dinler, ırklar, coğrafyalar, damak tatları, eğitim anlayışları farklı olunca kültürlerin de farklı olması tabiidir. Medeniyet, kültüre nispetle bir üst çatı olarak düşünülür. Çeşitli kültürlerin oluşturduğu bir üst şemsiye. İslam medeniyeti, batı medeniyeti, Çin medeniyeti vb. İslam toplumlarının dünya ölçeğinde farklı kültürlerle mensup oldukları açıktır ancak İslam toplumunun üretmiş olduğu ve genelde Müslümanları alakadar eden temel ilkeler, medeniyeti oluşturur. Kültür ise bunun alt katmanlarıdır. Giyim kuşam, yeme içme, mimari ve müzik, hukuk, sanat, gelenek, yaşam biçimlerinin farklılığı bununla ilgilidir. Kültüre 'hars' ismi veren Ziya Gökalp, bizim geleneksel yapımızdan hareketle Hacivat-Karagöz, Nasreddin Hoca, İncili Çavuş gibi kültüre konu olan nice şahsiyetin bize özgü yani orijinal olduğuna değinir ve Doğu-Batı medeniyetine mensubiyet konusunda bize ait olanlara vurgu yapmamız gerektiğini dile getirir. Söz konusu kültür yapılarına sahip çıkılmazsa kimliğimizin tehlikeye düşeceğine dikkat çeker. Çünkü İbn Haldun'un işaret ettiği üzere, mağluplar galiplere öykünür. Galipleri, o noktaya taşıyan hususları kendine mâletmek ister. Bu da kaçınılmaz olarak kendi kültürel yapısından uzaklaşp galiplerin kültürünü benimsemeyi beraberinde getirir ki, kimlik değişimi ve yabancılaşma (anomi) bu şekilde ortaya çıkar. Kur'an'da, Hz. Süleyman ve Belkıs kıssası üzerinden konu şöyle dile getirilmiştir: "Belkıs: Şu bir gerçek ki, (güçlü ve işgalci devletler) bir (küçük) ülkeye girdi mi,

orasını ifsat eder! (kültür ve tarihini perişan eder). Şeref sahibi önde gelenleri de zelil (ayaktakımı) hale getirir! (onları rol modeli olmaktan çıkarır.” (Neml Suresi, 34).

Aliya İzzetbegoviç, kültürün temelinde dini yapının önemine işaret eder. Çünkü hareketin olduğu her yerde din ve ahlak vardır. İbadetler, tapınmalar, giyim kuşam biçimleri, yardımlaşma ve diğergamlık, kavga ve savaş şekilleri hâsılı kültür ve ahlaka konu olan ne varsa, bir şekilde dini kaynaklıdır. Uygarlık ise insanlık tarihinde tekdüze işleyen ve sürekli kümülatif olarak (kültürün aleyhine olacak şekilde) yol alan aklî birikimdir. Meseleye bu açıdan bakılırsa, kültürün insan lehine, uygarlığın (bugünkü haliyle gidişatının) insanlığın aleyhine olduğu şeklinde bir sonuç ortaya çıkar. Buradan hareketle bilge lider Aliya, kültürümüze sahip çıkmanın önemine vurgu yapar.

Yukarıda serdedilen hususlar göz önünde tutularak, üzerinde bulunduğumuz coğrafya-tarih ve kültürümüz için şunları söyleyebiliriz: Yaşadığımız coğrafya Doğu ve Batı’yı kendinde barındırıyor. (Selçuklu Devleti’nin Asya, Osmanlı Devleti’nin Avrupa devleti olduğunu hatırmızda tutalım). Mensubu olduğumuz tarih bilinci de bununla birlikte yol alır. Sadece mutfak kültürünün oluşumu için tarihte büyük devlet-ler kurmuş olmak gerektiğini (Türk, Çin, İtalyan mutfakları) hususu, aynı şekilde zengin bir dil, müzik, mimari, ilim gibi daha nice kültür konuları için de geçerlidir. Sadaka taşlarından kuş saraylarına, yardımlaşma kurumlarından türkü ve deyimlerimize, müsamaha ve merhameti barındıran hukukumuzdan (bkz. zarûrât-ı hamse) ölüm ötesi inanç ve yapılara kadar bunun izlerini görmek mümkündür. Örnek olarak tarihî bir mezar taşı incelense, orada medfun olanın erkek mi kadın mı olduğu hemen anlaşılır. Bunun yanında hangi meslekte ve meşrepte olduğu, soy ve ünvanı, geride kalanlara söylemek istediği güzelim hat yazısı ve şiir diliyle ifade edilir. Sadece bunun bile başlı başına bir kültür ve sanat unsuru olduğu izahtan vârestedir.

Bu durum, üzerinde yaşadığımız kültürel mirasın bizler için büyük bir hazine olması yanında bir o ölçüde sorumluluk yüklediğini de farketmemiz gerektiğini salık verir. Kur’an’da nur ayeti anlatılırken “mübarek zeytin ağacının” “ne Doğu’ya ne de Batı’ya” değil bütün cihana yayıldığı (Nur Suresi, 35) ifade edilir ve bununla ‘bilgi’nin kastedildiği yorumu yapılır. Şayet teşbih yapılacak olursa, bizim kültürümüzün de hemen bütün insanlık birimini içerdiği (giyim kuşam, müzik, dil, hukuk, mimari, dini bakış açısı, tarihi birikim vb) ve dolayısıyla dünyanın gidişatında şayet bir istikrar ve huzur (sekînet) aranacak ise kültür mirasımızın ve tarihî tecrübemizin bunda önemli etkisi ve katkısı olacağı düşüncesindeyim.

Dayanışma-Yardımlaşma Kültürü ve Kapitalizm

Tarihsel olarak insanın iktisadi dünyası, sadece bir üretim ve tüketim faaliyeti olarak nitelendirilemez. İktisat, toplumsal alanda insan ilişkilerinin belirleyicisi ve yeniden inşa edilmesinde etkin rol üstlenirken, insanın “değer” yapısını biçimlendirme özelliği ile yeniden düşünülmelidir.

Her iktisadi faaliyet, toplumsal katmanın kültürel yapısını biçimlendirilmekte, bu süreçte “değer” sistemini de dönüştürücü etkilere sahip olmaktadır. İnsandan ve toplumdan kopan bir iktisadi yapı, insanı yabancılaştırmakla kalmayıp parçalayıcı özelliğiyle insanın özünden koparır ve kendini gerçekleştireceği varoluşsal mutluluk coğrafyasını yok eder.

Bu açıdan yardımlaşma ve dayanışma (kültürü) aslında, insanın bu varlık coğrafyasında (dünya yaşamında), kendi öznesi dışındaki dünyayı tanıma (ve farkına varış) ve iletişim organizasyonunun kuruluş biçiminin eyleme dönüşme olanaklarını da ifade etmektedir. Bu iletişim ve varoluş biçimi, sadece üretim yapısının değil toplumsal yapının da metalaşan bir parasal sistem tarafından biçimlendiği bir dünyaya oldukça yabancı kalmaktadır. Kendimizi var etmemiz ve varoluşumuz diğer özneleri ve yaşamları tanımakla ve onları desteklemekle anlamlı olur. “Homo homini lupus” (-İnsan insanın kurdudur-) anlayışı yerine, paylaşımı esas alan ve bu anlayış ile dünyayı ve yaşamı “güvenlik” ve esenlik ile inşa eden bakış açısından söz ediyoruz.

İktisadi faaliyetin tarihsel olarak her dönemde amacı, insanın temel ihtiyaçlarının karşılanması olarak düşünülmesine rağmen, “ihtiyaçların sonsuz, kaynakların ise sınırlı” olduğu temel önermesi ile karşımıza çıkan kapitalizm, aslında piyasa olarak vurgulanan, toplumsal bir ekonomide iktisadi faaliyetlerin gerçekleşmesinde rol oynayan sistemden çok farklı rol üstlenmektedir. Piyasaların toplumdan kopması olarak nitelendirilecek kapitalizm, kendi kültürünü de özellikle “en yüksek kazanç-yarar” elde etmek amacı doğrultusunda sermaye birikimini teşvik ederek ve bu birikimin yeryüzünde belli ellerde toplanarak, kendi kendini büyüten bir üretim modeli olarak sunmaktadır.

Piyasalar her dönemde var olmasına rağmen, kapitalizm, piyasaların toplumdan koptuğu farklı bir iktisadi yapıyı inşa etmiştir. Piyasaların ve insan ilişkilerinin üstünde, insanı atomize ederek ona yeni bir kimlik inşa edip özel bir iktisadi faaliyet alanı oluşturarak değer yapısını yeniden oluşturmakta, toplumsal ilişki ve iletişim yapısını kendi amaçları doğrultusunda biçimlendirmektedir. Bu açıdan Laissez-faire ekonomisi, dayanışma kültürü yerine “dilsiz” piyasaların refah modelini ikame etmiştir. Devlet destekli refah programları ile ortaya çıkan sorunların çözülebileceği kurgusu, aslında “paylaşmayan” bir toplumsal iletişim

* Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi, İİBF İktisat Bölümü.

modelinin yıkıntıları içinde kaybolmuş bir değer sistemi olmaktadır. Son yılların Neoliberal politikaları ise bu sorunu, sosyal yardım girişimleri ile çözebilme arayışında olmaktadır.

Ancak, dayanışma kültürü artık kaybolmuş, daha fazla tüketim olanaklarını genişletmeye çalışan (ama doyumsuz), toplumsal üretimin sürekli artışını amaçlayan (ama gelir dağılımı kötü), kitle iletişim araçları gelişmiş (ama yalnız) bir dünya karşımıza çıkmaktadır. Özellikle aşırı kazanç peşinde koşan “homo economicus” insanının, bireysel çıkarlarını temel unsur olarak gören modern ekonomik sistem, bir anlamda toplumsal iletişimi vurgulayan dayanışma-yardımlaşma yerine, paylaşımcı olmayan ve ihtiyaçların karşılanmasında bireysel gücü ile sınırlı olan, iktisadi yapının da piyasada her “meta”nın maddi olanaklar karşılığında elde edilebildiği bir toplumsal kültürü üretmektedir.

Batı Kültürü ve Avrupa'daki Müslümanların Dönüşümü

Kültür, Türk Dil Kurumu'nun tarifine göre, toplumların ya da milletlerin kendilerine özgü maddi ve manevi değerlerine kültür denir. Ayrıca gelecek nesillere aktardıkları her türlü düşünce ve fikir de kültür olarak nitelendirilir, şeklindedir. Diğer yandan kültür, İngiliz antropolog Edward B. Tylor'un ifadesiyle "Kültür ya da uygarlık bir toplumun üyesi olarak insanoglunun öğrendiği bilgi, sanat, gelenek görenek ve benzeri yetenek beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür." Kültürü farklı olarak tarif edenler de vardır.

Bizi burada ilgilendiren husus, İslam kültürüne sahip olan müslümanların, batı kültürü karşısındaki tavrıdır. Batı kültürünün, Müslümanları kültür emperyalizmiyle adeta köleleştirdiği gözle görülen bir gerçektir. Çoğunlukla gurbetçiler üzerinde olumsuz etkiler bırakmıştır. Bugün hemen tüm Müslümanlar, batı kültürüyle iç içe yaşamaktadır. Bizim konumuz, gurbetçileri, batı kültürünün etki altında bırakması ve Avrupa'daki müslümanları kimliklerini inkar edecek boyutlara vardırmasıdır. Geçmişte batılılar asırlarca nasıl ki İslam medeniyetine ve kültürüne hayran olarak yaşamışlarsa, bugün devran tersine dönmüş durumdadır.

Özelde Batı dünyasında gurbetçiler, genelde Müslümanlar kendi medeniyetlerinden koptukları için, denize düşen yılanı sarılır misali, batı medeniyetine sarıldılar. Tanzimat Fermanı ile Müslümanlar, İslam medeniyet ve kültürünü terk ederek batı medeniyet ve kültürünü taklit etmeye başladılar. İslami hayat tarzını bırakıp batılılar gibi yaşamaya, düşünmeye ve her halleriyle batılılara benzemeye çalıştılar. Kendi öz benlik ve kimliklerinden ayrılarak batı medeniyetine adeta cankurtaran simidi gibi tutundular. Bunda İslam ülkelerinin ilmî çalışmalarında geri kalmışlığı ile batının ekonomik ve sosyo-kültürel etkisi bulunmaktadır.

Avrupa'daki Türkler'in Yaşadığı Kültür Şoku

Bundan yarım asır önce ülkem insanları, Avrupa'ya ekmek parası kazanmak, çoluk-çocuğuna iyi bir gelecek sağlamak üzere gurbet yollarına düştüler. Aslında gurbetçilerin hesapları ve planları bir ev, bir traktör parası kazanıp anavatanlarına geri dönmektir. Ancak bu plan tutmadı ve evdeki hesap çarşıya uymadı. Avrupalılar gelen Türkleri misafir işçi olarak kabul etmişler ve bir müddet sonra ülkelerine döneceklerini düşünmüştü. Artık gurbetçiler de Avrupalılar da geri dönmeyeceklerine inanmaya başladılar.

Gurbetçiler 1960'lı yıllarda Avrupa'ya gönderilirken yapılan anlaşmalarda, Türkler için dini vazifelerini yapacak her hangi bir ortam ve imkân hazırlamaları ve beraberlerinde bir din görevlisi gönderme maddesini koymadılar. Halbuki diğer Avrupa ülkeleri vatandaşlarını Almanya'ya gönderirken, işçilerle beraber dîni vazifelerini ikmal edebilmeleri için, yanlarında kilise görevlisi de gönderdiler. Mütedeyyin Türkler, kendi başlarının çaresine bakıp, kiliselerde bile Cuma veya bayram namazı kılmak mecburiyetinde kalmışlardır. Gurbetçiler Avrupa'ya gelerek yeni insanlarla tanışmak, yeni gelenekler öğrenmek, sosyal ve ekonomik yönden bazı imkanlar kazanmak ve ülkeyi keşfetmek fırsatları elde ettiler, lâkin bazı olumsuz neticelerle de karşılaştılar. Uzun süre Avrupa'da yaşayan hemen herkes kültür şoku yaşamıştır. Kimileri bu

süreyi başarılı bir şekilde atlatabilirken, kimileri kendi kimlik ve değerlerini unutma, kaybetme tehlikesiyle başbaşa kalmıştır.

Kültür şoku; kendi öz değerlerinizden, tanıdıklarınızdan, çevrenizden, örf ve âdetlerinizden, dilinizden, çevrenizden, ailenizden, akrabalarınızdan, suyunuzdan, havanızdan, toprağınızdan yani sahip olmuş olduğunuz tüm sosyal ortam ve imkanlarınızdan kopup, dilini, örfünü, âdetini, geleneklerini, göreneklerini, havasını, suyunu, toprağını, insanlarını bilmediğiniz yabancı bir ortama düşmektir/gitmektir. Kişinin kendi öz kimliğinden, vatanından ve değerlerinden uzakta bir yerde uzun süre yaşadığı zaman, beyninde ve kalbinde meydana gelen kafa karıştırıcı duygular olarak tanımlanır.

İşte Avrupa'ya giden gurbetçiler böyle bir durum ve böyle bir ortamla karşı karşıya kalmışlardır. Gurbetçi Türkler, kendi vatanındaki aile ve akraba ortamından uzak kalmışlar ve Heim denilen yurtlarda ikamet ederken ilk şokunu yaşamışlardır. O günlerde bugünkü gibi teknoloji olmadığından sadece mektup ve ankesörlü telefonlarla hasretlerini giderebilmişlerdi. Paranın hatırına bu kültür şoklarını atlatıp biraz olsun rahatlıyorlardı. Fakat ülkesinde iken mazbut ve mütedeyyin olan çok insanlar bu Heimlerde kimlik ve değerlerini yitirmişler ve maalesef kültür şoklarını yavaş yavaş yaşamaya başlamışlardır. Dil yönünden de büyük sıkıntılar ve zorluklar çekmişlerdir. Yabancı dil bilmiyorlardı. Marketlere gidip alışveriş yaptıklarında el kol, jest mimik ve bir takım hareketlerle dertlerini anlatmaya çalışıyorlardı fakat pek de başarılı olamıyorlardı.

İlerleyen zamanlarda gurbetçiler ailelerini, çoluk çocuklarını getirmeye başladılar ama bu sefer çocukları okullarda kültür şokuyla karşılaştılar. Birinci ve ikinci nesil, babalarından ve dedelerinden dîni ve milli kültür aldıkları için çok fazla asimile olmadı fakat dördüncü nesilden sonra hem dini, hem milli ve hem de kültürel şoklar adeta bu nesli ve bundan sonraki tüm nesilleri şoklamaya devam etmektedir diyebiliriz. Spor ve yüzme derslerinde bilhassa kız çocukları açısından büyük problemler yaşadılar. Bu durum mütedeyyin ailelerde huzursuzluk oluşturuyordu. Almanca bilmemenin de verdiği dezavantajla sorunlarını halledemiyorlardı. Bugünkü gibi gurbetçi çocuklarından avukat, doktor, öğretmen, polis gibi konumlarda çalışan kimseler yoktu.

Özetleyecek olursak, gurbetçiler her yerde ve her zaman, imkânları, statüleri ne olursa olsun problemler yaşadılar. Ne kadar bilgili, kariyer sahibi, diplomalı ve hatta ülke ekonomisine katkıda bulunan biri olursanız olun, bir şekilde sorun yaşarsınız. Avrupa ve Batı denilince insan hakları, özgürlük ve demokrasi gibi konuların dört-dörtlük işlediği yer şeklinde bir algı vardır. Halbuki burada yaşayan gurbetçiler açısından durumun pek de dört dörtlük olmadığı bilinir. Çünkü dışarıdan gelene pek de sıcak bakılmaz. Avrupa ülkelerinin hemen hemen hepsinde yabancı düşmanı partilerin yükselişte olması, kültür şoku açısından ayrıca düşündürücüdür. Önemli olan kendi ülkemizin muasır medeniyetler seviyesine çıkması ve kültür şokunun en az seviyede olmasıdır.